

всеохоплюючої цілісності людини, що задавалася цілісністю релігійного міфу, співвіднесеного з особистим буттям людини як основою та причиною єдності всього з усім, та новими соціальними умовами, появою культу, поділом на профанне і священне, обмежуючими саму цю можливість.

Список використаних джерел

1. Кизима В. В. Метафизические начала сизигийной антропологии / В. В. Кизима // Totallogy – XXI (чотирнадцятий випуск). Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2006. – С.7–153.
2. Телиженко Л. В. Человек и Бытие как целое: тоталогическая концептуализация антропологической перспективы / Л. В. Телиженко // «Totallogy–XXI. Постнекласичні дослідження». Випуск №25. – К.: ЦГО НАН України. – 2011. – С.151–172.
3. Герасимова И. А. Принцип двойственности в когнитивных практиках / И. А. Герасимова // Вопросы философии. – 2006. – №3. – С.90–101.
4. Телиженко Л. В. До-класична модель цілісності людини: постнекласичний погляд / Л. В. Телиженко // Гілея: науковий вісник. – К., 2015. – Вип.101 (10). – С.247–252.
5. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / А. Ф. Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 525 с.
6. Фрейденберг О. М. Миф и литература древности / О. М. Фрейденберг. – М.: Наука, 1978. – 605 с.
7. Ясперс К. Истоки истории и ее цель / К. Ясперс. – М.: Республика, 1994. – 527 с.
8. Лобок А. М. Антропология мифа / А. М. Лобок. – Екатеринбург: Банк культурной информации, 1997. – 688 с.

References

1. Kizima V. V. Metafizicheskie nachala sizigijnoj antropologii / V. V. Kizima // Totallogy – XXI (chotirnadcyyatij vipusk). Postneklasichni doslidzhennya. – K.: CGO NAN Ukraini, 2006. – S.7–153.
2. Telizhenko L. V. Chelovek i Bytie kak celoe: totalogicheskaya konceptualizaciya antropologicheskoy perspektivy / L. V. Telizhenko // «Totallogy–XXI. Postneklasichni doslidzhennja». Vypusk №25. – K.: CGO NAN Ukrainy. – 2011. – S.151–172.
3. Gerasimova I. A. Printsip dvoystvennosti v kognitivnyih praktikah / I. A. Gerasimova // Voprosy filosofii. – 2006. – №3. – S.90–101.
4. Telizhenko L. V. Do-klasychna model' cilisnosti ljudyny: postneklasichnyy poglyad / L. V. Telyzhenko // Gileja: naukovy visnyk. – K., 2015. – Vyp.101 (10). – S.247–252.
5. Losev A. F. Filosofiya. Mifologiya. Kultura / A. F. Losev. – M.: Politizdat, 1991. – 525 s.
6. Freydenberg O. M. Mif i literatura drevnosti / O. M. Freydenberg. – M.: Nauka, 1978. – 605 s.
7. Yaspers K. Istoki istorii i ee tsel / K. Yaspers. – M.: Respublika, 1994. – 527 s.
8. Lobok A. M. Antropologiya mifa / A. M. Lobok. – Ekaterinburg: Bank kulturnoy informatsii, 1997. – 688 s.

Telizhenko L. V., Doctor of Philosophy, Docent, Associate Professor of the Department of Constitutional Law, Theory and History of State and Law, Sumy State University (Ukraine, Sumy), Itelizhenko@mail.ru

Human integrity in ancient civilizations: post-non-classical vision

An anthropological analysis of formation and development of human integrity in ancient civilizations is performed basing on culturological data. Via the usage of post-non-classical methodology it is shown that along with the evolution of a human, his external lifeworld as well as the human themselves became more and more complicated. It demanded adjustment of a human and their circumstances in the common for both of them integral basis (mana, protoplast), which went beyond the limits and properties of the human themselves. Their adjustment as a ritual action and a myth content became a way of the human integrity keeping and, at the same time, its development, consistence of a human with the basis in one actualized situation. Profound integrity of a religious myths let the human form their ontological integrity as the completeness, but this contradicted new social conditions, emergence of a cult, division into the profane and the sacred.

Keywords: human, integrity, myth, mind, ritual, ontical, ontological, duality.

***

УДК:327

Шевченко М. І.,

кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Київ), ua.kiev.marina@gmail

Тенденції культурної динаміки в контексті суперечностей соціокультурних змін сучасності

Здійснено спробу концептуалізації культурної динаміки в контексті суперечностей соціокультурних змін сучасності. З'ясовано відмінності між таким поняттями як «культурні зміни», «культурний розвиток», «модернізація культури». Визначені основні суперечності сучасного соціального світу, які визначають культурну динаміку: перехід від домінування єдиного типу раціональності до визнання множинності його моделей; перехід від ліберальної до змішаної соціальної організації «ринкового» суспільства; перехід від національно-державної до полісуб'єктної структури «виробників культури», що репрезентують різноманіття неоднорідних інтересів соціальних груп. Описано тенденції динаміки культури: «наслідування традицій», «дифузії культури», «утилізація культури».

Ключові слова: культура, культурна динаміка, культурні зміни, культурний розвиток, модернізація культури.

Важливе місце серед проблем сучасної соціогуманітарної науки посідає динаміка культури, адже ми живемо в світі який невинно змінюється. Зміни пронизують економічне і політичне життя, науку, релігію, освіту, соціальну сферу, не виняток і сфера культури. Розширення та інтенсифікація глобальних комунікацій між індивідами та народами веде до закономірного змішування культур, їх трансформації і навіть зникнення. Водночас кожна нація, кожен народ має право на збереження своєї культури та ідентичності. Ось чому в умовах тиску «молоха» глобалізації особливо актуальним є питання збереження унікальності окремих культур та толерантного взаємодіювання культур, які базуються на різних ціннісно-релігійних платформах.

У цьому контексті особливої актуальності набуває теоретичне осмислення проблем культурної динаміки, концептуалізація предметного поля дослідження, адже без цього спроби «практично» вплинути на означені тенденції будуть мало ефективними, а почасти навіть деструктивними. Безрозуміння сутності соціокультурних процесів, які впливають на динаміку процесів у сфері культури не варто сподіватися на вирішення болючих проблем сучасного буття планетарного суспільства. С. Дорогунцов, О. Ральчук проблематизують це таким питанням: «Чи зможе людство перейти від звичної легкості домінування до складної та незвичної співтворчості? Відповідь на це запитання має пряме відношення до проблеми збереження Буття як такого» [3, с. 31].

Україна, яка наразі перебуває у стані неоголошеної війни, потребує чіткої стратегії управління змінами. Адже ні для кого не секрет, що однією із сфер, де проходить фронт, є культура. Культурні впливи Росії традиційно потужні в Україні, особливо в південній і східній частинах нашої держави. Питання культури прямо пов'язане із питанням мови, а значить і державності. Саме тому не викликає сумнівів актуальність дослідження тенденцій культурної динаміки у фокусі суперечностей соціокультурних змін сучасності. Особливо з огляду на складну ситуацію, в якій опинилося наше суспільство.

Варто віддати належне багатьом авторам, які до нас займалися різними аспектами проблеми трансформації культури. Еволюційними питаннями концепцій куль-

тури займалися Е. Тейлор, Дж. Фрезер, Л. Уайт. З психологічної точки зору культуру досліджували З. Фройд та К. Юнг. Соціологічний фокус на культуру мали праці М. Вебера, П. Сорокіна. Філософський підхід знаходимо у творчості З. Фромма, О. Шпенглера, М. Бердяєва, А. Тойнбі, Х. Ортеги-і-Гассета, Г. Гессена, К. Леві-Строса, Ж. Дерріди, М. Фуко, Р. Барта та ін.

Серед вітчизняних авторів культурологічна думка формувалася під впливом праць М. Костомарова, І. Нечуй-Левицького, Ф. Вовка, В. Гнатюка, Ф. Колеси, М. Вознюка, С. Томашевського та ін. Аксиологічний аспект української культури знаходимо в роботах Д. Донцова, І. Мірчука, О. Кульницького, М. Шлемкевича та ін. Особливо цінними є історичні аспекти розвитку культури у працях Є. Маланюка, І. Огієнка, Б. Барського, С. Кримського, М. Поповича, В. Скуратівського та ін.

Водночас, не зважаючи на досить масштабний перелік прізвищ дослідників, існує потреба у переосмисленні основних проблем у зв'язку із сучасними трендами глобалізації та регіоналізації, інформаційної революції та «цифрового розриву» між різними країнами і культурами.

Метою цієї розвідки є концептуалізація культурної динаміки в контексті суперечностей соціокультурних змін сучасності.

Варто розпочати із поняття «культурна динаміка». Його почали широко використовуватися після опублікування фундаментальної праці П. Сорокіна «Соціальна і культурна динаміка» [9], в якій автор, зокрема, зазначає: «Весь наш громадський, культурний і особистий спосіб життя знаходиться в стані трагічного і епохального переходу від вмираючої чуттєвої культури величного вчора до наступаючої нової культури творчого завтра. Ми живемо, думаємо і діємо в густих сутінках наступаючої ночі перехідного періоду з її кошмарами, гігантськими руйнуваннями і несамопитими жахами. Якщо людство зуміє уникнути непоправної катастрофи ще більш великих світових воєн, то прийдешнім поколінням людей належить зустріти зорю нового величного порядку» [9, с. 24].

Поняття «культурна динаміка» тісно пов'язана з таким поняттями як «культурні зміни», «культурний розвиток», «модернізація культури» тощо. Зупинимось на цьому детальніше.

Культурні зміни – це поява будь-яких нових рис і елементів в культурі. Це поняття не має емоційно-ціннісного забарвлення, зміни можуть бути як конструктивні, так і деструктивні. Поняття фіксує сам факт зрушення старої системи культурних відносин. Культурні зміни відбуваються на персональному, інституційному, суспільному та глобальному рівнях. Культурні зміни можуть бути найрізноманітніші. Найчастіше виділяють: ті, що відбуваються поступово – еволюційні та ті, що відбуваються швидко – революційні. Також культурні зміни можуть бути короткостроковими й довгостроковими, усвідомленими й неусвідомленими тощо.

Культурний розвиток – це зміни, які мають прогресивні риси, це поняття має виражений ціннісно-емоційний позитивний відтінок. Важливо зазначити, що культурний розвиток характеризується незворотністю, цілеспрямованістю і закономірністю. Якщо ці умови не виконуються, то про нього говорити неправомірно.

Модернізація культури – це не лише надання рис «модерну» чи «постмодерну». Сам термін «модернізація» у перекладі з англійської мови означає «осучаснення». Відомий дослідник П. Штомпка виділяє три значення цього поняття [13, с. 170–171]:

- синонім усіх прогресивних змін, коли суспільство рухається уперед згідно з прийнятою шкалою змін;

- синонім сучасності, коли йдеться про комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних й інтелектуальних трансформацій, котрі мали місце на Заході з XVI ст. і досягнули свого апогею у XIX–XX ст.

- зусилля слаборозвинених або відсталіх суспільств, спрямовані на те, щоб наздогнати провідні країни.

Як бачимо і в теоретичному і в практичному зрізах культура є явищем динамічним – для неї характерні і зміни, і розвиток, і модернізація. Але у кожному разі сутність цієї динаміки в засадничена суперечностями сучасного соціального світу. Серед них основними, на нашу думку, є:

- перехід від домінування єдиного типу раціональності до визнання множинності його моделей;

- перехід від ліберальної до змішаної соціальної організації «ринкового» суспільства;

- перехід від національно-державної до полісуб'єктної структури «виробників культури», що репрезентують різноманіття неоднорідних інтересів соціальних груп.

У контексті завдань даної роботи зупинимось стисло на кожному з них.

По-перше, перехід від домінування єдиного типу раціональності до визнання множинності його моделей полягає у визнанні рівноправності різних форм мислення, що сприяє посиленню розуму за рахунок його різноманіття. Як зазначає О. Гомілко, «суспільство знань означає перехід від єдності форм раціональності до ідей їх розмаїття. Захист останнього стає можливим на підставі подолання модерної ієрархії знань. Це дає змогу відновити їх етичний потенціал. Ось чому теоретичний розум дедалі більше уподібнюється до практичного» [1, с. 36]. Дійсно, формування інформаційної цивілізації легітимізує різні форми раціональності, як наукову і позанаукову. Цю думку продовжує В. Лях, який зазначає: «філософія постмодерну більше уваги приділяє застереженням щодо попереднього розуміння розуму, спростуванню логоцентризму, униканню абстрактних ідей та положень. Постмодерністи пропонують більш прискіпливо ставитися до різного роду очевидностей, зафіксованих та санкціонованих розумом, які нав'язують якусь уніформу для всього. Тут треба зазначити, що попередня концепція розуму якраз і спиралася на визнання такого типу очевидностей (ясне, виразне, інтуїтивно сприйняте знання). Тому сучасна філософська інтенція спрямована якраз на прояснення підстав самоочевидності. Постмодернізм наголошує, що в реальності не існує попередньо закладених уніфікацій, внутрішньої реальності, яку треба лише відкрити. Натомість визнається, що раціональність формується в процесі зіткнення різних тенденцій, гри різних сил, взаємодії різних процесів» [6]. Подібну думку підтримує С. Терепиший, який зазначає, що «Із втраченою логоцентричністю, переходом до плюралізму смислів та анархізму цінностей культура, по суті, втрачає той сенс, який наповнював її протягом історії» [10, с. 6].

По-друге, перехід від ліберальної до змішаної соціальної організації «ринкового» суспільства, який викликаний великими втратами який зазначає ідея «вільного ринку» після глобальної економічної кризи 2008 року. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція Ю. Габермаса, який вважає, що у сучасному західному ринковому суспільстві виникають нові типи конфліктів, які відрізняються від традиційних XIX – середини XX століття. Суперечності, що стосувалися розподілу, перемістилися в сферу культурного відтворення, соціальної інтеграції та соціалізації, крайній вияв яких проявляється в дії різних соціальних рухів, що виникають на перетині державної, економічної системи та інтересів рядових громадян. Одночасно з інституціоналізацією класових конфліктів сучасна держава добробуту вибудовує централізовану систему захисту безробітних та інших знедолених прошарків суспільства, що зводить індивідів до положення клієнтів держави, а ті, у все більшій мірі, не залежать від власних рішень і дій, направлених на реалізацію та захист своїх інтересів. В цей час політичні та економічні конфлікти стають питанням адміністраторів і спеціалістів, що перетворює громадян у заручників інтересів політичних та економічних еліт [Цит. за: 11, с. 42].

По-третє, перехід від національно-державної до полісуб'єктної структури «виробників культури» спричинений втратами позицій національної держави як універсального і єдиного суб'єкта суспільного життя. В. Горбатенко зазначає, що «в сучасних умовах принципово змінюється не лише сама сутність, а й функціональне призначення національного суверенітету. Світовий досвід засвідчує, що парадоксом сучасності постає ситуація, за якої чим більше національна держава спирається на традиційний національно-державний суверенітет, тим більше вона його підриває» [2, с. 75]. Для сфери культури це означає насамперед втрату державою і її органами монополії на виробництво «культурного продукту», що зокрема проявляється у втраті авторитету держави у визнанні митців (проблема державних звань для артистів), у втраті монопольного організаційного і фінансового становища державних закладів культури (проблема конкурсного заміщення посад керівників національних мистецьких закладів) тощо.

Описані соціокультурні зміни дозволяють визначити основні тенденції культурної динаміки. Насамперед ідеться про зміну сутності механізму «наслідування традицій», що охоплює радикальну зміну каналів трансляції та темпів відтворення новим поколінням культурної спадщини. На ролі традицій наголошує О. Шульгіна, яка зазначає, що «в традиції, звичаї домінує наслідування. Традиція і є наслідування предків і авторитетних сучасників. Дотримуючись традицій того чи іншого соціального середовища, людина виражає свою солідарність з ним, приналежність до нього через наслідування. За це вона має його схвалення й підтримку – джерело позитивно забарвленого емоційного стану, який можна назвати почуттям захищеності, а звідси – душевного комфорту. Отже, традиція, звичай є основним механізмом стабілізації та інтеграції народів, спадкоємності від покоління до покоління духовних цінностей, ідеалів, які лежать в основі національного характеру» [14, с. 9].

Другою тенденцією культурної динаміки виступає «дифузія культури», що особливо інтенсифікувалась на початку XXI століття. Процеси просторово-часового розповсюдження зразків масової культури, запозичення і впровадження нових форм культури у вже сталі системи набули небачених раніше масштабів. О. Самойлов справедливо застерігає, що культурна дифузія веде до уніфікації культури, що «стає все глобальнішою проблемою, яка приховує в собі серйозні загрози. Світ, у якому нам доведеться жити, стає вже не таким яскравим і все меншою мірою пофарбований місцевим колоритом. Багато звичаїв, церемоній, ритуалів, форм поведінки, які у минулому надавали людству його фольклорного та етнографічного різноманіття, поступово зникають по мірі того, як основна частина суспільства засвоює нові стандартні форми життя» [8, с. 295].

Нарешті не варто забувати ще про одну важливу тенденцію – «утилізація культури» бізнесом, що виявляється як наростання процесів поступових змін від соціально-регулятивних функцій культури до домінування формальних рис певних культурних форм, які приносять прибуток. «Взаємодії та проникненню культурних традицій сприяє потужний науково-технічний прогрес, що забезпечують відповідні інструменти та механізми (Інтернет, мобільний зв'язок, електронна торгівля) обміну товарами, послугами та інформацією в масштабах планети. Це зближує проблематику культури споживання з відомими концепціями «якості життя», «постіндустріального суспільства» і дає підстави стверджувати про формування глобальної культури споживання, яка в сучасних умовах лібералізації світової економіки відображає вертикальні і горизонтальні процеси свободи вибору споживача, незалежно від класової позиції та національної приналежності» [12, с. 179].

Велике значення на динаміку культури відіграє освіта. Як слушно зазначає український філософ С. Пролеєв, «освіта як соціальний інститут містить у собі загрозову амбівалентність. З одного боку, вона пропонує людській особі доступ до культурних надбань людства та відкриває можливості продуктивного розвитку особистості, вибудови творчого й успішного життєвого сценарію. З іншого боку, освітній процес розкладає й нищить самотутню особистість, виготовляє людей для даної соціальної системи, переформлює їх у типові для даного суспільства соціальні персонажі. Соціальна система тягнє до того, щоб через систему освіти просто відтворювати саму себе. Таким чином вона прагне зберегти у непорушності усталені диспозиції суспільних відносин, набір соціальних ролей та ієрархію цінностей» [7, с. 18].

Звичайно перелік тенденцій культурної динаміки цим не вичерпується, проте для нас є важливим означити найбільш принципові трансформи, які зачіпають практично усі сфери культурного життя і з якими має справу сучасна культурна політика.

Щодо ситуації з культурною динамікою в Україні, то вона на думку переважної більшості дослідників потребує оптимізації культурної політики. Ми солідаризуємось із О. Задихайло, що «основними напрями державної політики в галузі культури мають визначатися реаліями суспільно-економічного життя країни, а також вирі-

шенням тих завдань, які є першочерговими для розв'язання на певному етапі, а саме:

- а) забезпечення належного рівня фінансування цієї галузі;
- б) створення нормативно-правової бази у сфері культури, що відповідає сучасним світовим вимогам;
- в) забезпечення охорони культурної спадщини;
- г) підвищення ролі й престижності професії працівника культури» [4, с. 13].

Таким чином, ми здійснили спробу концептуалізації культурної динаміки в контексті суперечностей соціокультурних змін сучасності. У статті з'ясовано відмінності між таким поняттям як «культурні зміни», «культурний розвиток», «модернізація культури». Визначені основні суперечності сучасного соціального світу, які визначають культурну динаміку: перехід від домінування єдиного типу раціональності до визнання множинності його моделей; перехід від ліберальної до змішаної соціальної організації «ринкового» суспільства; перехід від національно-державної до полісуб'єктної структури «виробників культури», що репрезентують різноманіття неоднорідних інтересів соціальних груп. Описано тенденції динаміки культури: «наслідування традицій», «дифузія культури», «утилізація культури». Показано, що для України є актуальною оптимізація культурної політики, основними принципами якої мають стати: забезпечення фінансування, створення сучасної нормативно-правової бази, забезпечення охорони культурної спадщини, а також підвищення престижності професії працівників сфери культури.

Список використаних джерел

1. Гомілко О. Суспільство знань як виклик раціональності / О. Гомілко // *Філософія освіти*. – 2015. – №1 (16). – С.26–38.
2. Горбатенко В. П. Національна держава та її суверенність в умовах глобалізації / В. П. Горбатенко // *Studia Politologica Ucraino Polona*. – Житомир. – 2013. – С.71–75.
3. Дорогунцов С., Ральчук О. Сталий розвиток – цивілізаційний діалог природи і культури / С. Дорогунцов, О. Ральчук // *Вісн. НАН України*. – 2001. – №10. – С.16–32.
4. Задихайло О. А. Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект): Ареф. дис., 2006. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2006/06zoaapa.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
5. Іванова К. А. Культурні зміни в контексті глобалізації / К. А. Іванова // *Практична філософія*. – 2010. – №4. – С.26–31.
6. Лях В. В. Дискурси раціональності в постмодерній перспективі / В. В. Лях // *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Філософія. Культурологія: зб. наук. пр. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «Нау-друку». – 2010. – №2. – С.12.
7. Пролєєв С. Репресивність освіти: вимушена необхідність чи владні зазіхання соціуму? / С. Пролєєв // *Філософія освіти*. – 2007. – №1 (6). – С.18.
8. Самойлов О. Ф. Дифузія культури у добу глобалізації / О. Ф. Самойлов // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. – 2013. – №35. – С.292–296.
9. Сорокін П. Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права, и общественных отношений / П. Сорокин. – Санкт-Петербург: Изд-во РХГИ, 2000. – 1054 с.
10. Терепишій С. О. Сучасні освітні ландшафти / С. О. Терепишій. – К.: «Фенікс», 2016. – 309 с.
11. Титенко О. А. Еволюція поглядів на сутність та місце суперечностей у функціонуванні економічних та соціальних систем / О. А. Титенко // *Економіка та підприємництво*. – 2012. – Вип.29. – С.34–44.

12. Шамборовський Г. Глобальна культура споживання як якісна характеристика соціально-економічного добробуту / Г. Шамборовський // *Вісник Львівського університету*. Серія міжнародні відносини. – 2013. – Вип.33. – С.171–179.

13. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – М., 1996.

14. Шульгіна В. Д. Мистецька освіта у вимірах української філософської думки / В. Д. Шульгіна // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип.9 (14). – С.3–10.

References

1. Gomilko O. Suspil'stvo znan' jak vyklyk racional'nosti / O. Gomilko // *Filosofija osvity*. – 2015. – №1 (16). – S.26–38.
2. Gorbatenko V. P. Nacional'na derzhava ta i'i' suverenist' v umovah globalizacii' / V. P. Gorbatenko // *Studia Politologica Ucraino Polona*. – Zhytomyr. – 2013. – S.71–75.
3. Doroguncov S., Ral'chuk O. Stalyj rozvytok – cyvilizacijnyj dialog pryrody i kul'tury / S. Doroguncov, O. Ral'chuk // *Visn. NAN Ukrainy*. – 2001. – №10. – S.16–32.
4. Zadyhajlo O. A. Organizacija upravlinnja kul'turoju v Ukraini (administrativno-pravovij aspekt): Aref. dys., 2006. – Rezhym dostupu: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2006/06zoaapa.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
5. Ivanova K. A. Kul'turni zminy v konteksti globalizacii' / K. A. Ivanova // *Praktychna filosofija*. – 2010. – №4. – S.26–31.
6. Ljah V. V. Dyskursy racional'nosti v postmodernij perspektivi / V. V. Ljah // *Visnyk Nacional'nogo aviacijnogo universytetu*. Serija: Filosofija. Kul'turologija: zb. nauk. pr. – K.: Vyd-vo Nac. aviac. un-tu «Nau–druk». – 2010. – №2. – S.12.
7. Prolejev S. Represyvnist' osvity: vymushena neobhidnist' chy vladni zazihannja sociumu? / S. Prolejev // *Filosofija osvity*. – 2007. – №1 (6). – S.18.
8. Samojlov O. F. Dyfuzija kul'tury u dobu globalizacii' / O. F. Samojlov // *Naukovi pracj istorичного fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu*. – 2013. – №35. – S.292–296.
9. Sorokin P. Social'naja i kul'turnaja dinamika: Issledovanie izmenenij v bol'shijh sistemah iskusstva, istiny, jetiki, prava, i obshhestvennyh otnoshenij / P. Sorokin. – Sankt–Peterburg: Izd-vo RHGI, 2000. – 1054 s.
10. Terepyshhij S. O. Suchasni osvitni landshafty / S. O. Terepyshhij. – K.: «Feniks», 2016. – 309 s.
11. Tytenko O. A. Evolucija pogljadiv na sutnist' ta misce superechnostej u funkcionuvanni ekonomichnyh ta social'nyh sistem / O. A. Tytenko // *Ekonomika ta pidpryjemnyctvo*. – 2012. – Vyp.29. – S.34–44.
12. Shamborovs'kyj G. Global'na kul'tura spozhyvannja jak jakisna harakterystyka social'no-ekonomichnogo dobrobutu / G. Shamborovs'kyj // *Visnyk L'vivs'kogo universytetu*. Serija mizhnarodni vidnosyny. – 2013. – Vyp.33. – S.171–179.
13. Shtompka P. Sociologija social'nyh izmenenij / P. Shtompka. – M., 1996.
14. Shul'gina V. D. Mystec'ka osvita u vymirah ukrai'ns'koi' filosof's'koi' dumky / V. D. Shul'gina // *Naukovyj chasopys Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni M. P. Dragomanova*. Serija 14: Teorija i metodyka mystec'koi' osvity: zbirnyk naukovykh prac' / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova, 2010. – Vyp.9 (14). – S.3–10.

Shevchenko M. I., *Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), ua.kiev.marina@gmail*

Trends of cultural dynamics in the context of contradictions of modernity social and cultural changes

The article makes an attempt to conceptualize cultural dynamics in the context of the contradictions of the sociocultural changes of the present. It clarifies the differences between such concepts as «cultural changes», «cultural development», and «cultural modernization». The author of the article has defined the main contradictions of the modern social world determining the cultural dynamics, in

particular, the transition from one type of rationality domination to the recognition of its models plurality; transition from a liberal to a mixed social organization of the «market» society; transition from national-state to polysubject structure of the «culture producers», representing the diversity of social groups' heterogeneous interests. Tendencies of cultural dynamics are described in the article: «adherence to traditions», «culture diffusion», and «culture utilization».

Keywords: culture, cultural dynamics, cultural changes, cultural development, modernization of culture.

* * *

УДК 81'373.612.2:304

Шніцер М. М.,
викладач кафедри філософії,
Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), gileya.org.ua@gmail.com

МЕТАФОРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙНОСТІ

Дискусії щодо ефективності метафори як комунікативного та інтерпретативного засобу не припиняються впродовж тисячоліть. Однак сам факт перманентної присутності метафори в комунікативній сфері й виконання нею інструментальної місії відображення соціальної дійсності апостеріорі доводить щонайменше істотність її функціонального покликання й когерентність очікуванням суспільної свідомості. Очевидно, суспільна сфера в багатьох випадках потребує саме такого мовного засобу – з усіма його перевагами і недоліками.

Ключові слова: метафора, комунікативна сфера, інтерпретативний засіб, суспільна свідомість, генезис уявлень, соціальна дійсність, функціональне покликання.

У працях «Позитивізм та ідеалізм у мовознавстві» (1904), «Мова як творчість і як розвиток» (1905), «Дух і культура в мові» (1925), «Культура і мова Франції» (1923) Карл Фосслер ретельно проаналізував два напрями пізнання мови – ідеалізм як творче начало та механіцизм (позитивізм) як науковий формалізм і змістовна обмеженість. На думку Фосслера, досліднику мови не слід обмежуватись «селекціонуванням» фактів: оскільки мова є віддзеркаленням духу, то особливості, закономірності й закони розвитку мови треба виявляти в живій, практичній «діяльності духу».

Г. Гадамер протиставив історично зумовлений досвід теоретико-пізнавальному підходу до розуміння буття. Він, зокрема, зауважив: сонце заходить для нас попри те, що ми добре обізнані з коперніканською картиною світу. Іншими словами, мова вперто зберігає видимість (Augenschein), яка з точки зору класичного раціоналізму й науки може бути хибною. Сутність причинно-наслідкового зв'язку полягає в тому, що мовний зворот «захід сонця» не є довільним: він виражає деяку видимість (Schein), в абсолютній більшості випадків адекватну дійсності. І хоча шляхом мислинневого конструювання та рефлексії можна піднятися над цією наочною достовірністю (власне, тому за допомогою слів ми спроможні виразити й точку зору розуму, віддзеркалену в коперніканській теорії), однак нам не до снаги спростовувати чи скасувати природну видимість, поглянувши на захід сонця очима лише науки: по-перше, видимість для нас продовжує залишатись справжньою реальністю, по-друге, істина, яку повідомляє нам наука, сама зумовлена певним відношенням до світу, а тому не може вважатися істиною остаточною, об'єктивною і безсторонньою.

Г. Хоум переконливо проілюстрував, що існує безліч тематичних, аспектних, факторних зрізів мен-

тальної диференціації соціальної дійсності, а відтак – і детермінованої нею смислової диференціації вербального світу. Хоум пропонував у дослідницькому плані зануритися ще глибше – перейти від дослідження ментальних відмінностей тлумачення слів до вивчення відмінностей ментального сприйняття звуків, котрі формують своєрідний будівельний матеріал, виявляються засобом, інструментом переведення слів із площини потенційної в актуальну. Ось типовий зразок його аргументації: «Різні нації мають різну уяву про різкість чи ніжність звуків; зокрема, звук, який італійцю здається різким і неприємним, для північного вуха може здатися ніжним; тут нема загального мірила, тому не може бути й підстав для надання переваги чомусь одному. З цим справа подібна до поведінки і манер: для одного народу характерні відвертість і щирість, розкутість у висловах і вчинках; для іншого ж пріоритетом є ввічливість, стриманість і прихованість усіх почуттів, які можуть когось образити; кожному з них неприємні манери іншого. Зніжену людину ображають найменші вияви тієї суворості, яку жорстка людина вважає мужністю; для зніженого слуху неприйнятно різкість слів, які звучать не більш, ніж енергійно, для тих, хто звик до висловів жорсткіших. Чи впливає з цього необхідність облишити як безплідну будь-яку думку про порівняння мов з точки зору їхнього звучання? Ні, адже можна й треба робити в цьому напрямку необхідні кроки, хоча на остаточне розв'язання проблеми надіяється важко» [11, с. 127].

На безпосередній зв'язок ментального каркасу суспільства та його мовного віддзеркалення вказував В. Гумбольдт. Він підкреслювалося, що мова – найбільш виразне відображення «духу» народу, його неповторної національної специфіки; вона – не лише інструмент і результат «праці» такого духу, а й перманентна творча діяльність, яка «об'єднує духовну енергію народу». Саме в структурі і в лексично-граматичних особливостях мовного світу природно й безпосередньо відтворюється глибинна специфіка того чи іншого народу, нації, суспільства, цивілізації.

Своєрідною ілюстрацією цієї тези може слугувати рефлексія І. Тена з приводу італійської мови: «Багатством своїх ритмів і звучних закінчень італійська мова надає красу і гармонію найбільш тривіальним речам, оздоблюючи благородними і розкішними прикрасами предмети, які самі по собі не є прекрасними. Навіть коли італієць змальовує, наприклад, руйнівну дію старості, тоді його стиль викладення думки, як небо Італії, проливає золотаве світло на руїни, на похмуре видовище, перетворюючи його на прекрасну картину» [9, с. 79].

Як зазначав Г. Вельфін, італієць завжди раціоналізує об'єкт зображення, виокремлюючи та інститууючи його, натомість німець діє здебільшого ірраціональним чином: він виявляє непокору логіці або застосовує особливу алогічну логіку, котра витікає із «логіки походження», з морфологічних відмінностей. У цьому, власне, й полягають ментальні відмінності, світоглядні особливості та характерні ознаки художніх стилів Італії та Німеччини. Попри поширений стереотип, німці не сприймають норму як безумовну необхідність: вони вбачають у ній дещо ірраціональне. Розвиваючи цю думку, Вельфін зауважив, що струмין води та прожилки дерева в темпоритмі буттєвої динаміки справляють на німця принципово ірраціональне враження, а от італієць